

**ПРОБЛЕМА ЗМІШАНОЇ (СКЛАДНОЇ, ПОДВІЙНОЇ)
ФОРМИ ВИНИ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Харченко В. Б.

ВСТУП

За сучасних умов розбудови України за інноваційним шляхом дедалі більш значущою стає всебічна охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності. Рівень розвитку науки, техніки, виробництва, соціально-економічний прогрес, добробут суспільства загалом значною мірою залежать від рівня інтелектуального потенціалу нації, що сьогодні стає стратегічно важливим чинником досягнення високих стандартів життя у нашій державі. У зв'язку з цим забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності набуває нових пріоритетів. Інтеграція української економіки у світове економічне співтовариство особливо актуалізує проблеми надання всебічної охорони прав на результати творчої діяльності та засобів індивідуалізації.

Перспективи розвитку високонаукових технологій і фундаментальних досліджень, для яких в Україні є всі підстави, залучення для зазначених цілей іноземних інвестицій можливі виключно за умов створення дієвої системи механізмів забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Однією з найважливіших обставин розбудови системи такого забезпечення є визнання інтелектуальних цінностей в Україні об'єктами національної безпеки. Захист інтелектуальної власності лишається критично важливим параметром для розвитку виробничої діяльності та є відносно дешевим способом стимулювання довгострокового економічного розвитку. Врегулювання системи охорони інтелектуальної власності, створення дієвих механізмів захисту її результатів є найважливішим чинником гарантування національного суверенітету та безпеки, оскільки інтелектуальний потенціал став нині важливим фактором розвитку конкурентоздатної економіки, зростання потенціалу країни.

Водночас інтелектуальний продукт досі не став основою формування інноваційної економіки України. Склалася парадоксальна ситуація: Україна має потужний потенціал інтелектуальних ресурсів, високі досягнення в окремих напрямках наукових досліджень і водночас мізерний економічний ефект від впровадження творчих здобутків.

Наша держава вже стала стабільним донором з інтелектуальних ресурсів для найрозвинутіших країн, і не останню роль у цьому відіграють недоліки правової охорони привілеїв володільців прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Масові та системні порушення прав на зазначені об'єкти також не найкращим чином позначаються на іміджі та престижі України на міжнародному рівні. Натепер тіньовий обіг коштів, що отримуються від обороту контрафактної продукції в Україні, цілком можна порівняти з доходами від незаконного обігу наркотичних засобів або зброї. Вирішенню саме окремих питань кримінально-правової охорони прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації, напрямів її удосконалення та приведення у відповідність зі світовими стандартами такої охорони, одночасно враховуючи історичний досвід і специфіку становлення й розвитку наведеного інституту в Україні, а також досягнення вітчизняної науки, і присвячений цей розділ монографії.

Водночас питання здійснення належної кримінально-правової оцінки дійсних внутрішніх проявів особи при вчиненні нею порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також суб'єктивного ставлення до наслідків такого діяння має істотне значення для реалізації основоположних засад кримінального права, зокрема в аспекті недопустимості об'єктивного ставлення у вини. З огляду на те, що результати аналізу практики застосування ст. 176, 177, 229, 231 та 232 Кримінального кодексу України¹ (далі – КК України) дозволяють стверджувати, що в окремих випадках вина особи може бути умисною щодо діяння та необережною щодо його наслідків, з'ясування поняття й ознак кримінального правопорушення, вчиненого із двома формами вини, має велике теоретичне та практичне значення.

1. Вина та її форми у складі кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності

Розгляд проблеми визначення суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що посягають на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації, слід почати з відомої тези Ернста Гафтера, що жодному філософському вченню ще не вдалося дати таке визначення сутності вини людини, щоб юриспруденція могла працювати з цим поняттям як із точно встановленим загальним світорозумінням, так само, як самій юриспруденції не вдалося створити такого поняття вини, яке б отримало загальне визнання². Наявні підходи до визначення змісту суб'єктивної сторони складу

¹ Кримінальний кодекс України : Закон від 05 квітня 2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

² Hafter E. Die Delikts – Und Straffhigkeit Der Personenverbnde. BiblioBazaar, 2010. P. 105.

кримінального правопорушення та характеристики окремих її ознак у сучасній науці кримінального права України вже тривалий час ґрунтуються на досягненнях психологічної науки навіть не минулого, а позаминутого століття і потребують свого вирішення. Водночас, беручи до уваги тематику роботи, ми зосередимося на висвітленні тільки тих питань, які неминуче пов'язані із цим дослідженням, і надалі будемо використовувати визначені доктриною кримінального права на теоретичному та законодавчому рівні підходи щодо ознак суб'єктивної сторони та їх змісту.

Ще П.С. Дагель і Р.І. Міхеев зазначали, що кримінальне право розглядає вину особи не як оціночне судження суду, а як факт об'єктивної дійсності, реальний умисел або реальну необережність, які існують незалежно від суддівської оцінки та характеризують вчинене³. В.Г. Макашвілі пов'язував ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків із «негативною морально-політичною оцінкою дій суб'єкта», на тій підставі, що в основу вини покладені такі ознаки, як суспільна небезпека та протиправність, тобто певна соціальна значущість вчиненого⁴. І натеper у науці кримінального права та законодавстві України залишилися підходи щодо визнання умислу та необережності насамперед психологічними явищами, які, набуваючи юридичного значення ознак складу кримінального правопорушення, отримують значення вини. Суд, визначаючи винність особи, лише встановлює відповідність ознак суб'єктивної сторони вчиненого діяння тим ознакам, якими характеризують умисел чи необережність конкретного складу кримінального правопорушення, що інкримінується винному, та дає їм оцінку⁵. Поза умислом і необережністю «вина не існує»⁶.

Водночас слід погодитися з думкою С.Б. Гавриша, що дійсний і реальний плин психологічних процесів, які відбуваються в особі під час вчинення суспільно небезпечного посягання, далеко не завжди вписується в законодавчу конструкцію умислу та необережності (наприклад, так звана складна (змішана) форма вини, вольова

³ Дагель П.С., Міхеев Р.І. Теоретические основы установления вины : учебное пособие ; науч. ред. И.М. Резниченко. Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1975. С. 14.

⁴ Макашвили В.Г. Вина и сознание противоправности. *Методические материалы ВЮЗИ*. 1948. Вып. 2. С. 92.

⁵ Рагор А.И. Теория вины в советском уголовном праве (общие и специальные вопросы) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1987. С. 196–197; Коган В.М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия ; отв. ред. В.Н. Кудрявцев. Москва : Наука, 1983. С. 52.

⁶ Макашвили В.Г. Принцип вины в советском уголовном законодательстве. *Актуальные вопросы современного уголовного права, криминологии и уголовного процесса* : Второй сов.-западногерман. коллоквиум. Тбилиси : Мецниереба, 1986. С. 70.

недбалість, правова необережність тощо)⁷. Особливо це стосується вчинення злочинів із так званим формальним складом. Саме тому, на наше переконання, слід підтримати думку більшості науковців про необхідність більш широкого розуміння винності, ніж це передбачено чинним законом про кримінальну відповідальність⁸.

Проблема суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності займає особливе місце і належить до дуже тривкої й актуальної у світлі конституційного положення про підстави кримінальної відповідальності виключно за наявності вини особи (ст. 62 Конституції України) й одного з найважливіших принципів кримінального права – суб'єктивного ставлення (інкримінування). Суб'єктивне сприйняття особою дії або бездіяльності, що порушує особисті немайнові та (або) майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, а також її ставлення до кримінально-протиправних наслідків, передбачених чинним законом про кримінальну відповідальність, значною мірою зумовлено тими складними психологічними процесами, що відбуваються у свідомості особи та її ставленні як до самого факту порушення, так і до інших об'єктивних ознак складу вчиненого діяння.

Особливо загострює вказану проблему й ігнорування судовою практикою встановлення змісту суб'єктивної сторони порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності. Типовими є ситуації, коли на стадії досудового розслідування та під час розгляду у суді психологічному ставленню особи до вчиненого нею діяння та до його наслідків жодної уваги не приділяється, а практика відповідних органів спрямована виключно на встановлення об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. Кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності за чинним законом про кримінальну відповідальність сформульовані, виходячи з різного визначення об'єктивних ознак їх складу, і передбачають різне психологічне ставлення особи до факту їх вчинення. Значна їх частина, хоч і сформульована у законі з одноманітними формами та видами вини, передбачає широкий спектр прояву волі особи у разі їх вчинення та різноманітні відтінки волевиявлення.

У доктрині кримінального права України змістова складова частина суб'єктивної сторони складу кримінальних правопорушень, що

⁷ Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довідки в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Верховна Рада України, Ін-т законодавства. Київ, 2002. С. 326.

⁸ Див., наприклад: Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление / науч. ред. Г.Ф. Горский. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1974. 243 с.; Рагог А.И. Вина в советском уголовном праве : монография / науч. ред. Б.В. Здравомыслов. Саратов : Сарат. ун-т, 1987. 186 с.; Дагель П.С., Михеев Р.И. Теоретические основы установления вины : учебное пособие ; науч. ред. И.М. Резниченко. Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1975. 168 с.

посягають на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації, залишається невизначеною та неконкретизованою. Більшість авторів, характеризуючи окремі кримінальні правопорушення, які належать до зазначеної групи, вважали за достатнє та необхідне лише вказати на загальну характеристику суб'єктивної сторони того або іншого складу. Так, П.С. Матишевський вбачає можливим вчинення порушення авторського права і суміжних прав, порушення прав на об'єкти промислової власності та незаконного використання товарного знаку виключно із прямим умислом. Розглядаючи зміст суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 229 КК України, він зазначає, що мотиви і мета вчинення передбачених цією статтею дій зазвичай корисні⁹. Характеризуючи склад злочину, передбаченого ст. 176 КК України, М.І. Хавронюк тільки зазначав, що «його суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом», а щодо складів злочинів, передбачених ст. 177 та 229 КК, – взагалі визначив суб'єктивну сторону як аналогічну із суб'єктивною стороною попередньо розглянутого злочину¹⁰. На можливості вчинення вказаних злочинів тільки із прямим умислом також наголошували А.П. Бабій і Є.Л. Стрельцов¹¹.

Саме схожість опису у законі про кримінальну відповідальність ознак кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, передбачених ст. 176, 177 та 229 КК України, зумовлює можливість розгляду суб'єктивного ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків спільно щодо наведених складів кримінальних правопорушень. Виходячи з їх законодавчої конструкції, можна з упевненістю стверджувати про наявність у винного певного психічного ставлення як до діяння, що полягає у порушенні прав на визначені у законі об'єкти права інтелектуальної власності, так і до наслідків у виді заподіяння матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі.

Дещо незрозумілу та дискусійну позицію із цього питання висловив А.С. Нерсесян, який загалом погоджується з можливістю вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 176 КК, виключно із прямим умислом. Одночасно він зазначає, що злочинний наслідок у формі матеріальної шкоди є, хоч і побічним, але закономірним

⁹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін. ; відп. ред. С.С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. С. 354, 355, 508.

¹⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін. ; за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. С. 394, 398, 575.

¹¹ Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / О.М. Алієва, А.П. Бабій, Л.К. Гаврильченко та ін. ; відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків. : Одиссей, 2009. С. 328, 331, 420.

результатом вчинення суспільно небезпечного діяння, що становить об'єктивну сторону цього складу кримінального правопорушення¹². Виходячи із того, що автором аналізуються не об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, пов'язані із причинно-наслідковим зв'язком між діянням і наслідками, а саме психічне ставлення особи до вчиненого та його наслідків, вказане взагалі не може розглядатися як характеристика суб'єктивної сторони. Якщо ж особа ставиться до наслідків у виді матеріальної шкоди як до побічного результату (небажаного), але свідомо його припускає як закономірний результат вчинення суспільно небезпечного діяння, це свідчить про припущення автором вчинення зазначеного кримінального правопорушення також і з непрямым умислом.

Насамперед необхідно звернути увагу на усвідомлення особою суспільно небезпечного (шкідливого) характеру діяння, розуміння фактичної сторони того, що нею вчиняється. Таке усвідомлення охоплює всі обставини, що характеризують об'єктивні ознаки кримінального правопорушення і саме воно визначає психічне ставлення особи до кримінально-протиправної поведінки загалом. Підстави кримінальної відповідальності за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть мати місце виключно за умов усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння, тобто розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, обставин, які характеризують об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, та розуміння соціального значення діяння як шкідливого. Ігнорування зазначеного судовою практикою, що натеper є достатньо поширеним явищем, призводить до об'єктивного ставлення, тобто кваліфікації дій особи виключно на підставі аналізу об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, а це є грубим ігноруванням положень чинного законодавства, призводить до притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності та постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку.

Другою складовою частиною інтелектуальної ознаки умислу є передбачення особою настання суспільно небезпечних наслідків діяння, якими у кримінальних правопорушеннях, що розглядаються, є завдання матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі. Обов'язковою ознакою передбачення є наявність у свідомості винного певного уявлення про можливі або неминучі наслідки свого діяння. Особа повинна чітко уявляти те, що саме її порушенням особистих немайнових та (або) майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності володільцеві зазначених прав буде завдано матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі. Водночас у Єдиному державному реєстрі судових рішень

¹² Нерсесян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : монографія. Хмельницький : Хмельниц. ун-т управління та права, 2010. С. 92–93.

немає жодного вироку суду за ст. 176, 177 та 229 КК, з аналізу якого би випливало, що вищезазначене питання було встановлене або навіть просто розглядалося судом при визначенні винності особи. Недоцільно акцентувати увагу на тому, що відсутність інтелектуальної ознаки виключає умисну форму вини, яка є обов'язковою ознакою складу будь-якого з наведених кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності.

Особливу ж увагу слід приділити наявності вольової ознаки умислу, котра полягає у бажанні особи порушенням права на об'єкти інтелектуальної власності заподіяти володільцям таких прав матеріальну шкоду у значному, великому або особливо великому розмірі чи свідомому припущенні заподіяння такої матеріальної шкоди вказаними діями. Як зазначав С.Л. Рубінштейн: «Бажання – це опредметнене прагнення, спрямоване на визначений предмет. Зароджування бажання визначає завжди через це виникнення та постановку мети. Бажання – це цілеспрямоване прагнення»¹³. О.І. Рарог конкретизує наведене та стверджує, що бажання як елемент умислу полягає у прагненні до певних наслідків, у їх сприйнятті як потрібних для задоволення потреб, що відчуває особа, шляхом вчинення злочину. На його думку, такі наслідки можуть виступати для винного в одній із таких якостей: 1) як кінцева мета; 2) як проміжний етап на шляху досягнення кінцевої мети; 3) як засіб досягнення мети; 4) неминучого супровідного елементу діяння¹⁴. Недоцільно доводити, що здебільшого завдання володільцеві права на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації матеріальної шкоди не може розглядатися ні як кінцева мета порушення права на відповідні об'єкти права інтелектуальної власності, ні як проміжний етап на шляху досягнення кінцевої мети, ні як засіб її досягнення. Як свідчить судова практика, порушуючи права на об'єкти інтелектуальної власності, винний має на меті задовольнити або власні інтереси, або інтереси третіх осіб, але теоретично можлива ситуація, коли особа порушує право на об'єкти інтелектуальної власності виключно з метою завдання володільцеві таких прав матеріальної шкоди. Принаймні теоретично, оскільки Єдиний державний реєстр судових рішень жодного прикладу наявності такої мети вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 176, 177 та 229 КК, не містить.

Стосовно якості наслідку як неминучого супровідного елементу діяння, то таке їх визначення О.І. Рарогом для прямого умислу є досить дискусійним. По-перше, окремі науковці обґрунтовано вважають аналіз такої якості наслідку у рамках прямого умислу неприпустимим через

¹³ Рубінштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1998. С. 513.

¹⁴ Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. С. 85.

штучне розширення меж прямого умислу за рахунок умислу непрямого, що призводить до посилення репресивної складової частини у механізмі кримінальної відповідальності¹⁵. Крім того, прямому умислу властиве уявлення про суспільно небезпечні наслідки тільки як про кінцеву мету діяння або як засіб досягнення певної мети, а уявлення про наслідки як побічний, другорядний результат дій винної особи є характерним для непрямого умислу¹⁶.

По-друге, чи є заподіяння матеріальної шкоди неминучим супровідним елементом порушення права на об'єкти інтелектуальної власності? Якщо йдеться про кримінальні правопорушення проти власності (Розділ VI Особливої частини КК), предмет яких має юридичну, економічну та фізичну ознаки, наведеного питання навіть не виникає. Безумовно, викрадення такого предмету спричиняє матеріальну шкоду його власнику, але відносини права на об'єкти інтелектуальної власності є набагато складнішими, ніж відносини права власності на речі. Саме тому для відповіді на поставлене питання доцільно звернутися до норм матеріального цивільного права.

Виходячи з аналізу положень ст. 50 та 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права»¹⁷, ст. 34 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»¹⁸, ст. 26 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»¹⁹, ст. 21 Закону України «Про охорону прав на komponування напівпровідникових виробів»²⁰, ст. 53 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»²¹, ст. 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»²² і ст. 23 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень»²³, можна дійти висновку про можливість вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 176, 177 та

¹⁵ Питецкий В. Сужение понятия косвенного умысла влечет ужесточение уголовного репрессии. *Российская юстиция*. 1999. № 5. С. 49.

¹⁶ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. Харків : Право, 2020. С. 187.

¹⁷ Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

¹⁸ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.

¹⁹ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.

²⁰ Про охорону прав на komponування напівпровідникових виробів : Закон України від 05 листопада 1997 р. № 621/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр#Text>.

²¹ Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>.

²² Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.

²³ Про правову охорону географічних зазначень : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>.

229 КК України, як із прямим, так і з непрямим умислом. Зазначене безумовно не впливає на кваліфікацію вчиненого, але повинно бути враховано при призначенні покарання та застосуванні інших інститутів кримінального права, пов'язаних із кримінально-правовими засобами впливу. На підставі наведеного, а також аналізу судової практики застосування ст. 176, 177 та 229 КК України, можна дійти висновку, що здебільшого під час вчинення наведених кримінальних правопорушень психічне ставлення особи до завдання матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі володільцеві права на об'єкти інтелектуальної власності характеризується необережною формою вини.

Водночас таке розуміння психофізичних процесів, які характеризують вчинення злочинів, передбачених ст. 176, 177 та 229 КК України, не змінює жодних підходів до положень чинного КК та науки кримінального права України щодо віднесення вказаних посягань до групи умисних кримінальних правопорушень, оскільки можливість їх вчинення як із прямим умислом, непрямим умислом або зі змішаною (складною) формами вини лише конкретизує психічну діяльність винного.

Встановлюючи суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень, передбачених ст. 231 та 232 КК України, насамперед слід звернути увагу на особливості їх предмету. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, але певна інформація (відомості) набуває ознак об'єкта права інтелектуальної власності виключно за умов, якщо та була предметом адекватних наявним обставинам заходів зі збереження її секретності, вжитих особою, котра законно контролює цю інформацію.

Зазначене зумовлює не тільки обов'язкове усвідомлення особою певних відомостей саме як комерційної таємниці, а й суспільно небезпечного характеру вчинення будь-яких дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою її розголошення чи іншого використання або розголошення такої інформації всупереч волі особи, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею. На умисний характер такої поведінки (отримання, використання, розголошення) вказує також спеціальна мета і мотив – мета розголошення чи іншого використання цих відомостей (ст. 231 КК України) та корисливий чи інший особистий мотив (ст. 232 КК України). Із таким визначенням форми вини наведених кримінальних правопорушень погоджуються без винятку всі науковці як із очевидним фактом, але стосовно виду умислу у науці кримінального права така єдність поглядів відсутня. Так, Л.Д. Гаухман і С.В. Максимов вважають можливим вчинення зазначених діянь

виключно із прямим умислом²⁴. Таку саму думку висловлюють А.М. Ришелюк²⁵, П.С. Матишевський²⁶ і Є.Л. Стрельцов²⁷, але більшість науковців допускають вчинення суспільно небезпечної поведінки, передбаченої у ст. 231 та 232 КК, як із прямим, так і з непрямым умислом²⁸.

Водночас найбільш обґрунтованою і такою, що відповідає законодавчій конструкції цих кримінальних правопорушень і відображена у судовій практиці, є позиція В.М. Киричка й О.І. Перепелиці²⁹. Ці науковці не тільки по-різному визначають зміст суб'єктивної сторони незаконного збирання і використання відомостей, які становлять комерційну таємницю та розголошення комерційної таємниці, що є цілком обґрунтовано, але і вказують на можливість необережної форми вини щодо спричинення істотної шкоди³⁰.

²⁴ Гаухман Л.Д. Преступления в сфере экономической деятельности (экономические преступления). Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. С. 225, 227.

²⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін. ; за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. С. 577, 578.

²⁶ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін. ; відп. ред. С.С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. С. 511, 512.

²⁷ Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / О.М. Алієва, А.П. Бабій, Л.К. Гаврильченко та ін. ; відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2009. С. 422, 423.

²⁸ Злочини у сфері підприємництва : навчальний посібник / О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк ; за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2001. С. 315

Волженкин Б.В. Экономические преступления. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 1999. С. 160; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации : научно-практический комментарий / Г.Н. Борзенков, В.П. Верин, Б.В. Волженкин и др. ; отв. ред. В.М. Лебедев. Москва : Юрайт-М, 2001. С. 381

Перепелица А.И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности : комментарий к действующему законодательству. Харьков : Рубикон, 1997. С. 41

Верин В.П. Преступления в сфере экономики : учебное пособие / науч. ред. Н.В. Радутная. Москва : Дело, 2001. С. 76.

Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія. Харків : Ксілон, 2008. С. 153.

Нерессян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : монографія. Хмельницький : Хмельниц. ун-т управління та права, 2010. С. 162–163.

²⁹ Киричко В.М., Перепелица О.І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. С. 331, 334.

³⁰ Харченко В.Б. Проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, пов'язаних із конфіденційністю. *Право України*. 2009. № 8. С. 86–93.

2. Особливості психічної діяльності щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності

Попередньо зазначалося, що кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності в окремих випадках можуть розглядатися як вчинені зі змішаною (складною або подвійною)³¹ формою вини, тобто коли на основі законодавчої конструкції посягань на особисті немайнові та (або) виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності можна виділити окремо психічне ставлення особи безпосередньо до порушення таких прав (дії чи бездіяльності) та до суспільно небезпечних наслідків, що настали (матеріальної або істотної шкоди), в одному складі кримінального правопорушення, але слід ще раз підкреслити, що загалом усі кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності належать до групи умисних і можуть бути вчинені з прямим або непрямим умислом.

Тому питання про змішану форму вини порушується нами виключно щодо окремих обставин (випадків) вчинення наведеної кримінально протиправної поведінки, коли свідомість і воля особи є різним психічним ставленням у формі умислу та необережності до різних об'єктивних ознак посягань на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації. Під це визначення підпадають як прості склади кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, так і склади із кваліфікуючими ознаками, які характеризуються обставинами, пов'язаними із заподіянням матеріальної шкоди у великому й особливо великому розмірі.

Проблема змішаної (складної) форми вини у теоретичному плані є однією з найбільш дискусійних у доктрині кримінального права³². Вона виникла ще під час розробки Кримінального Уложення 1903 р., однак у нього не були «внесені особливі щодо цього предмета вказівки, оскільки такі форми, на думку авторів пояснювальної записки, або утворюють самостійні види злочинних діянь, зазначені в Особливій частині, або ж дозволяються застосуванням загальних постанов про умисел і необережність і правил про караність реальної чи ідеальної

³¹ Ми погоджуємося з думкою окремих науковців про невідповідність термінології щодо психічного ставлення, яке розглядається у цьому розділі, та необхідність визначення наведеної форми вини як «складної», але, виходячи з поширеності та переважання в юридичній літературі України терміна «змішана», вважаємо можливим надалі застосовувати у роботі саме його.

³² Пинаев А.А. Особенности составов преступлений с двойной и смешанной формами вини : учебное пособие. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1984. С. 3–5.

Кригер Г. Еще раз о смешанной форме вини. *Советская юстиция*. 1967. № 2. С. 5–7.

Дагель П.С. О характере субъективной стороны автотранспортных преступлений (к дискуссии о смешанной форме вини). *Проблемы борьбы с преступностью* : сборник научных трудов. Омск : Ом. ВШМ МВД РСФСР, 1977. С. 33–44.

Нерсесян В.А. Ответственность за преступления, совершенные с двумя формами вини : проблемы и решения. *Право и политика*. 2001. № 8. С. 78–85.

сукупності злочинних діянь»³³. Із цього питання М.С. Таганцев зазначав, що до «змішаної вини» зараховували випадки, коли «злочинна подія є втіленням двох або більше умислів, двох або більше необережностей <...> або ж умислу та необережності»³⁴.

Б.С. Утевський одним із перших у науці кримінального права радянського періоду розглянув проблему змішаної форми вини, допустивши різні варіанти поєднання умислу та необережності в одному злочині. Він звернув увагу на можливість окремого оцінювання щодо службових злочинів вини стосовно дії чи бездіяльності та вини стосовно наслідків такої дії чи бездіяльності³⁵. На думку багатьох науковців, для такої форми вини характерно поєднання умислу та необережності (змішана вина) з визначенням загалом злочину як скоєного умисно³⁶. Так, А.Г. Корчагін стверджував, що у злочинах із бланкетною диспозицією, які полягають у порушенні правил безпеки та характеризуються різним психічним ставленням особи до такого діяння і передбачених у законі наслідків, можлива тільки вина у формі умислу, оскільки «суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння, хоч і не передбачає настання шкідливих наслідків»³⁷. Такої самої позиції дотримуються А. Куликов та Е. Сухарев³⁸. Водночас більшість учених визнають злочини зі змішаною формою вини як необережні, виходячи зі ставлення особи до наслідків, що «зазвичай заподіюються необережно»³⁹ або «завжди заподіюються необережно»⁴⁰. Б.О. Куринов і П.С. Дагель вказують, що злочини зі змішаною формою вини залежно від ставлення до наслідку, загалом, в одних випадках можуть бути умисними, а в інших – визначені необережними злочинами⁴¹.

³³ Новое уголовное уложение, выс. утв. 22 марта 1903 г. URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003714958/.

³⁴ Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Т. 1. С. 490–494.

³⁵ Утевский Б.С. Общее учение о должностных преступлениях. Москва : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. С. 394–404.

³⁶ Уголовный закон : Опыт теоретического моделирования / Г.З. Анашкин, С.В. Бородин, И.М. Гальперин и др. ; отв. ред. : С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. Москва : Наука, 1987. С. 90; Сорочкина Р.А. Правила квалификации преступлений с двумя формами вини. *Российский следователь*. 2007. № 24. С. 22.

³⁷ Корчагин А.Г. Особенности субъективной стороны неосторожных преступлений, связанных с использованием техники. *Актуальные проблемы борьбы с преступностью* : межвузовский тематический сборник. Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1983. С. 58–62.

³⁸ Куликов А., Сухарев Е. О двойной форме вини. *Советская юстиция*. 1990. № 18. С. 21–22.

³⁹ Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. Москва : Госюриздат, 1958. С. 136.

⁴⁰ Угрехелидзе М.Г. Проблема неосторожной вини в уголовном праве / отв. ред. В.Г. Макашвили. Тбилиси : Мецниереба, 1976. С. 120.

⁴¹ Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений: ст. 85, 86 УК РСФСР. Москва : Моск. гос. ун-т, 1965. С. 141–142; Дагель П.С. Причинная связь в преступлениях, совершаемых по неосторожности. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1981. № 34. С. 34–35.

В.Д. Меньшагін доводив, що позначення злочинів зі змішаною формою вини тільки як умисних або тільки як необережних «є неточним і невідповідним характеру їх суспільної небезпеки»⁴². Це, у свою чергу, дало підставу деяким авторам зробити висновок, що змішана форма вини, як похідна від умислу та необережності, займає проміжне місце між ними⁴³. Окремі криміналісти стверджували, що змішана форма вини є «проявом процесу деформації форм вини» та повинна бути визнана (поряд із умислом і необережністю) як окремий самостійний різновид вини⁴⁴. Інші ж учені доводили, що будь-яких форм вини, крім умислу та необережності, існувати не може, хоча в окремих злочинах умисел при посяганні на основний об'єкт може поєднуватися з необережним ставленням винного до кваліфікуючих ознак такого посягання⁴⁵. Більше того, О.Б. Сахаров доводив, що умисел і необережність не можуть визначатися окремо і по-різному щодо злочинного діяння та його наслідків, бо, на його думку, це означало би штучний розрив між дією особи та заподіюваним нею шкідливим результатом, які утворюють у своїй єдності суспільне небезпечне посягання⁴⁶. Таку позицію підтримував і М.Г. Угрехелідзе, який зазначав, що будь-який матеріальний злочин становить єдиний, нерозривний процес реальності, що характеризується як генетичне переростання діяння (причини) у суспільно небезпечний результат (наслідок). Тому визначення форми вини щодо нього слід встановити залежно від того, чи усвідомлював і бажав (допускав) суб'єкт розвиток причинного зв'язку загалом або ні⁴⁷.

Щодо вищенаведених підходів С.Б. Гавриш зазначав, що, незважаючи на свою структурну й операційну складність, поведінка людини залишається у певному розумінні цілісним актом, який не можна штучно розчленувати на окремі, не пов'язані між собою частини⁴⁸. Такого самого ставлення до проблеми дотримується і В.Е. Квашиш: «Сьогодення суб'єкта поєднане з майбутнім і минулим, актуальне сприйняття – із випереджальним відображенням і з досвідом,

⁴² Советское уголовное право : Часть общая / П.И. Гришаев, Н.Д. Дурманов, Г.А. Кригер и др. ; под ред. Н.Д. Дурманова, В.Д. Меньшагина, П.С. Ромашкина. Москва : Госюриздат, 1962. С. 157.

⁴³ Дагель П.С. Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление / науч. ред. Г.Ф. Горский. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1974. С. 176.

⁴⁴ Горбуза А.Д. Смешанная форма вини по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1972. С. 7.

⁴⁵ Квашиш В.Е. Рецензия на книгу «Рагог А.И. Вина в советском уголовном праве». *Социалистическая законность*. 1988. № 5. С. 80.

⁴⁶ Сахаров А.Б. Уголовно-правовая охрана безопасности условий труда в СССР. Москва : Госюриздат, 1958. С. 138.

⁴⁷ Угрехелидзе М.Г. Проблема неосторожной вини в уголовном праве / отв. ред. В.Г. Макашвили. Тбилиси : Мецниереба, 1976. С. 88.

⁴⁸ Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона доквілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Верховна Рада України, Ін-т законодавства. Київ, 2002. С. 421.

незалежно від того, усвідомлюються отримані внаслідок психічного відображення інформації чи ні»⁴⁹.

Сьогодні концепція змішаної форми вини взагалі належить до принципових положень розподілу психічної діяльності особи на ставлення окремо до суспільно небезпечного діяння й окремо щодо його наслідків, особливо враховуючи визначення кримінально протиправної поведінки загалом як умисної або необережної залежно від ставлення винного до відповідного посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. Саме це дає підстави стверджувати про віднесення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, враховуючи психічне ставлення особи до порушення особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності творця результату інтелектуальної діяльності та інших осіб, котрим належать такі права, до умисних, оскільки суб'єкт усвідомлює шкідливість такого порушення, передбачає порушення права на об'єкти інтелектуальної власності внаслідок свого діяння та бажає цього. Ще О.О. Пиленко, визначаючи злочинне діяння патентної контрафакції із внутрішньої сторони, розглядав «учение о реальной заведомости», тобто ознаку, яка безпосередньо вказує на умисел як такий, що стосується виключно кримінального переслідування контрафакції⁵⁰, але таке ставлення розглядалося згаданим автором виключно щодо факту самого порушення та дає нам підстави визначити психічне ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків як умисне, так і необережне.

Концепція змішаної форми вини зазнає критики з боку більшості авторів через характерний для неї розрив єдиного процесу психічної діяльності особи, що відображає єдине ставлення її свідомості та волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє. Зазначалося, що штучний розподіл органічно пов'язаних між собою складників такого єдиного цілого явища, як злочин, є некоректним і недопустимим, оскільки категорії умислу та необережності характеризують злочин загалом⁵¹. І натепер зазначається, що умисел може бути прямим і непрямым, а необережність існує у виді кримінальної протиправної

⁴⁹ Квашис В.Е. Преступная неосторожность: Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток : Дальневосточ. ун-та, 1986. С. 61.

⁵⁰ Пиленко А.А. Право изобретателя / редкол. : Н.В. Козлова, С.М. Корнеев, Е.В. Кулагина, П.А. Панкратов. Москва : Статут, 2001. С. 529.

⁵¹ Кригер Г.А. Понятие и содержание вины в советском уголовном праве. *Вестник Московского университета*. 1983. № 5. С. 9–10; Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления / отв. ред. И.П. Лановенко. Киев : Наук. думка, 1978. С. 62.

Квашис В.Е. Преступная неосторожность: Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток : Дальневосточ. ун-та, 1986. С. 63.

самовпевненості та кримінальної протиправної недбалості. Поза цими конкретними видами вина відсутня⁵².

Прихильники існування змішаної форми вини стверджують, що єдине психічне ставлення особи до вчиненого нею злочину в окремих випадках може бути неоднорідним щодо діяння та щодо наслідків⁵³. У реальному житті свідоме та несвідоме перебувають у складному динамічному взаємозв'язку⁵⁴, однак, як зазначається у теорії, з визнання, наприклад, необережності психічного ставлення при недбалості, у якому свідоме та несвідоме дійсно у деяких випадках виявляються переплетеними, зовсім не випливає, що ставлення до діяння стає умисним у кримінально-правовому розумінні цього терміна⁵⁵. Ф.Г. Бурчак із цього приводу зазначив: «Свідомий і вольовий характер дії особи, котра вчинила необережний злочин, не дає підстав говорити про навмисність її діянь у кримінально-правовому розумінні... У побутовому розумінні про свідому і вольову дію, ймовірно, можна сказати, що вона вчинена умисно, але у кримінально-правовому розумінні цього сказати не можна»⁵⁶.

Незважаючи на вищенаведене твердження щодо проблеми змішаної форми вини у доктрині кримінального права, натепер це питання вже вийшло за межі теоретичної дискусії, а існування такого неоднорідного ставлення до різних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення визначене та підтримане у правозастосовній площині. Так, п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» чітко вказує: «Для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК)... Визначальним є суб'єктивне ставлення винного до

⁵² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. Харків : Право, 2020. С. 180.

⁵³ Ширяев В.А. «Раздвоенная» форма вини как уголовно-правовая категория : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1998. С. 40–43.

Российское уголовное право : Общая часть. Курс лекций : в 3 т. / А.В. Наумов. Москва : Волтерс Клувер, 2007. Т. 1. С. 388–389.

Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: Закон, теория, практика. Москва : ЮрИнфоР, 2001. С. 163–166.

⁵⁴ Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков : Вища шк., 1986. С. 72–74.

Петин И.А. Осознанное и неосознанное в учении о преступлении. Москва : Юрлитинформ, 2010. С. 72–75.

⁵⁵ Петелин Б.Я. Установление субъективной стороны преступления в процессе расследования (теоретические и тактико-методические аспекты) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1992. С. 389–390.

⁵⁶ Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая / Л.В. Багрий-Шахматов, М.И. Бажанов, Ф.К. Бурчак и др. ; отв. ред. Ф.Г. Бурчак. Киев : Наук. думка, 1985. С. 261.

наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю»⁵⁷. Також слід звернути увагу на те, що ст. 27 КК Російської Федерації, який загалом за змістом, підходами та побудовою відповідає положенням сучасної доктрини кримінального права України, регламентує відповідальність за злочини, вчинені із двома формами вини⁵⁸.

3. Кваліфікація кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності зі змішаною (подвійною) формою вини

Методологічною підставою концепції змішаної форми вини, що набула законодавчої характеристики суб'єктивної сторони деяких складів кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, є психологічна доктрина вини, яка панує у кримінальному праві України. Законодавець у ст. 24 КК, визначаючи прямий і непрямий умисел, одночасно вказує на психічне ставлення особи до своєї поведінки (дії чи бездіяльності) та наслідків такої поведінки, а у ст. 25 – лише щодо наслідків. Зазначене і зумовлює певне уявлення про різний психічний процес при вчиненні деяких складних кримінальних правопорушень. Наведене, безумовно, не виключає тієї обставини, що у разі вчинення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності особа не лише усвідомлює суспільну небезпечність такого порушення прав на відповідні об'єкти та бажає порушити такі права, а і бажає або свідомо припускає завдання володільцеві прав на об'єкти інтелектуальної власності матеріальної шкоди у значному, великому або особливо великому розмірі (ст. 176, 177, 229 КК України) чи істотної шкоди (ст. 231 та 232 КК України). За наявності такого психічного ставлення особи питання про змішану форму вини взагалі не виникає, оскільки вчинене кримінальне правопорушення загалом охоплюється прямим або непрямим умислом.

Законодавець у диспозиції кримінальних правопорушень, що посягають на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації, здебільшого вказує на кваліфікуючі обставини, вдаючись із об'єктивної причинної залежності між порушенням особою прав на об'єкти інтелектуальної власності та наслідками такої поведінки («завдало матеріальної шкоди», «спричинило істотну шкоду»). Водночас суб'єктивного ставлення до таких кваліфікуючих ознак винної особи не зазначається, що припускає наявність щодо

⁵⁷ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постановою Пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

⁵⁸ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

таких ознак психічної діяльності як у формі умислу, так і у формі необережності. Крім того, аналіз санкцій відповідних статей або різних частин однієї статті засвідчує, що вони не завжди забезпечують належну оцінку суспільної небезпечності умисного ставлення особи до таких кваліфікованих наслідків. Так, у разі вчинення примушування до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом про захист економічної конкуренції, шляхом насильства, умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині й умисне тяжке тілесне ушкодження за своєю небезпечкою та тяжкістю виходить за рамки кримінального правопорушення, свого часу передбаченого ст. 228 КК України, тоді як необережне спричинення такої шкоди життю та здоров'ю особи додаткової кваліфікації за ст. 119 та 128 КК не потребувало⁵⁹. Розвиваючи тезу М.С. Таганцева, В.М. Кудрявцев із цього приводу зазначав: «Розходження у формі вини при повному збігу двох злочинів за суб'єктом, об'єктом і об'єктивною стороною також дає ідеальну сукупність»⁶⁰.

Таким чином, якщо особа умисно порушує право на об'єкти інтелектуальної власності, що спричиняє кваліфіковані наслідки, більш сувора відповідальність за які передбачена й іншими нормами КК, вчинене слід кваліфікувати за правилами ідеальної сукупності (наприклад, ч. 1 ст. 228 та ч. 1 ст. 121 КК). Якщо ж санкція статті, котра визначає посягання на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації, передбачає рівноцінне або більш суворе покарання, ніж санкція відповідної статті КК, що встановлює спеціальну відповідальність за заподіяну шкоду, то всі наслідки охоплюються відповідною нормою щодо кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності (наприклад, примушування до антиконкурентних узгоджених дій, поєднане з умисним середньої тяжкості тілесним ушкодженням, підлягало кваліфікації тільки за ч. 1 ст. 228 КК)⁶¹. Але вказана ситуація стосується лише спричинення шкоди, об'єднаної єдністю мотивів вчинення кримінального правопорушення. Тут слід погодитися зі ставленням до цього питання Б.С. Волкова та С.В. Бородіна, що різні мотиви не можуть бути поєднані в одному злочині, а вчинене слід кваліфікувати за статтею, яка передбачає мотив, покладений в основу

⁵⁹ Сьогодні зазначена суспільно небезпечна поведінка декриміналізована, а наведена норма (ст. 228 КК України) виключена на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text/>

⁶⁰ Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва : Юрисп, 2004. С. 293.

⁶¹ Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 42–43.

рішення про вчинення відповідної кримінально протиправної поведінки⁶².

Також не може йтися про змішану форму вини й у разі вчинення кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності, поєданого з посяганням на інший об'єкт кримінально-правової охорони, що утворює ідеальну сукупність кримінальних правопорушень. Судова практика засвідчує, що у разі вчинення посягань на результати інтелектуальної, творчої діяльності та засоби індивідуалізації така сукупність зазвичай передбачає вчинення кримінального правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (Розділ XVI Особливої частини КК України), проти особистих прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особливої частини КК України), а також кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (Розділ VII Особливої частини КК України).

Зазначене зумовлене дедалі зростаючою кількістю порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності у мережі Інтернет, що пов'язано із несанкціонованим втручанням у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України), створенням із метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдженням або збутом (ст. 361-1 КК України), несанкціонованим збутом або розповсюдженням інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (ст. 361-2 КК України), несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК України).

Окремі кримінальні правопорушення у сфері інтелектуальної власності також можуть бути пов'язані з одночасним посяганням на конституційні права та свободи людини і громадянина. Так, порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть бути спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи

⁶² Волков Б.С. Мотивы преступлений. Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование / науч. ред. М.Д. Лысов. Казань : Казан. ун-т, 1982. С. 86–87; Бородин С.В. Вопросы квалификации убийства из хулиганских побуждений. *Советская юстиция*. 1971. № 23. С. 18–19.

непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, що утворює сукупність такого посягання із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 161 КК України. Дії, спрямовані на отримання відомостей, які становлять комерційну таємницю, можуть поєднуватися з незаконним проникненням до житла чи до іншого володіння особи, незаконним проведення у них огляду чи обшуку, а так само іншими діями, що порушують недоторканність житла громадян (ст. 162 КК України), або порушенням таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, яка передається засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України). У разі реалізації опікуном чи піклувальником виключних майнових прав інтелектуальної власності творця, котрий є недієдатним або обмежено дієдатним, із використанням такої опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному, вчинене може утворювати сукупність кримінального правопорушення у сфері інтелектуальної власності та складу посягання, передбаченого ст. 167 КК України, тощо.

Порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, що утворює кримінальні правопорушення, передбачені ст. 176, 177, 229, 231 та 232 КК України, також поєднано та може утворювати сукупність кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Зазначене зумовлено особливостями предметів кримінально протиправних посягань на результати інтелектуальної діяльності та засоби індивідуалізації, які натеper набувають все більшого значення для діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Тобто об'єкти права інтелектуальної власності натеper є товаром, на чому наголошується в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності⁶³. Найбільш розповсюдженою є сукупність кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності з такими посяганнями, як незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК України), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України), незаконний виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216 КК України), умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України) тощо.

⁶³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квіт. 1994 р. (дата приєднання України – 16 травня 2008 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.

Таким чином, сьогодні питання про змішану форму вини із суто теоретичного, що існувало у доктрині кримінального права, набуло нормативного характеру. Незважаючи на відсутність загальної норми, як це передбачено у КК Російської Федерації, Особлива частина КК України включає низку норм із такою побудовою психічного ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків, підтверджене правозастосовним тлумаченням закону, яке ґрунтується на вивченні й узагальненні судової практики.

З погляду психологічної науки та психічної діяльності людини, що відображає ставлення її свідомості та волі до вчинюваного діяння, ми погоджуємося з тими криміналістами, котрі наполягають на неможливості подрібнення такого психологічного ставлення окремо щодо суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків людського вчинку, але ситуація щодо змішаної форми вини зумовлена специфікою та завданням закону про кримінальну відповідальність.

Відповідно до ст. 1 КК України кримінальний закон має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань тощо. Водночас ст. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення⁶⁴ (далі – КУпАП) визначає, що завданням цього кодексу є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку тощо. Таким чином, багато у чому завдання цих законів збігаються, але не співпадають через побудову у державі системи юридичної відповідальності, на якій наголошується у ст. 61 Конституції України⁶⁵.

Така система передбачає насамперед диференціацію відповідальності залежно від шкідливості діяння, що зумовлює встановлення кримінальної відповідальності виключно за суспільно небезпечні діяння. Водночас така ознака кримінального правопорушення має оціночний характер. Тому законодавець визначає ознаки, що надають дисциплінарним, цивільно-правовим, господарсько-правовим або адміністративним деліктам відповідного ступеня суспільної небезпечності, властивого кримінальним правопорушенням, зазвичай встановлює кваліфіковані наслідки таких діянь (наприклад, тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження для порушення правил безпеки дорожнього руху; тяжкі наслідки для

⁶⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 1–212-24) : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

⁶⁵ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text/>.

хворого внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; велика матеріальна шкода державі чи кредиторю для доведення до банкрутства тощо).

Здебільшого у законодавця відсутня будь-яка альтернатива вказати на ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення та його відмінність від інших схожих або тотожних правопорушень, ніж вказати на такі наслідки цього діяння, які йому невластиві, але певним чином пов'язані зі вчиненням такого діяння. Як визначено у доктрині кримінального права, виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності, але у вищенаведених випадках обсяги, структура і сутність діяння як психофізичного явища та діяння як кримінального правопорушення, передбаченого КК України, суттєво не збігаються, що і викликає суперечності характеристики психічного ставлення до них.

Саме тому порушення права на об'єкти інтелектуальної власності є самостійним, самодостатнім і структурованим актом поведінки особи, який із об'єктивного боку характеризується діянням (дією чи бездіяльністю), наслідком – порушенням особистих немайнових та (або) виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності та причинно-наслідковим зв'язком. Безпосередньо до цього акту поведінки психічна діяльність особи відображає ставлення її свідомості та волі у формі умислу, тобто характеризує діяння із суб'єктивного боку. Кваліфікуючи ж ознаки (додаткові, допоміжні) порушення права на об'єкти інтелектуальної власності у виді спричинення матеріальної або істотної шкоди, які безумовно пов'язані зі вчиненням такого діяння, але не входять до його структури та не охоплюються його змістом, можна сказати, що вони потребують додаткового самостійного визначення інтелектуального та вольового моментів психічного до них ставлення винного. Таке ставлення може бути як умисним, так і необережним.

Необхідно ще раз звернути увагу на те, що питання про змішану форму вини як загальне правило виникає лише у тих випадках, коли діяння як психофізіологічне явище за сутністю, структурою та побудовою не відповідає діянню (дії або бездіяльності) як кримінального правопорушення, передбаченого КК України. Винятком із цього загального правила є змішана форма вини, що зумовлена та характеризує складене кримінальне правопорушення, про яке М.С. Таганцев говорив як про злочинну подію, що є втіленням двох або більше умислів, двох або більше необережностей або ж умислу та необережності. Найвідомішим і найпоширенішим прикладом такої змішаної форми вини є умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК). Саме на такому розумінні підстав виникнення й існування у кримінальному праві змішаної форми вини наголошував А.Ш. Якупов, передбачаючи її

можливість а) у злочинах, що полягають у порушенні яких-небудь спеціальних правил і спричиненні шкідливих наслідків; б) у злочинах із двома наслідками⁶⁶.

ВИСНОВКИ

На підставі наведеного, а також аналізу судової практики застосування ст. 176, 177 та 229 КК України, необхідно зробити висновок, що у переважній більшості випадків вчинення цих кримінальних правопорушень психічне ставлення винного до завдання матеріальної шкоди певного розміру володільцеві прав на об'єкти інтелектуальної власності характеризується необережною формою вини. Тобто особа умисно (із прямим або непрямим умислом) порушує права інтелектуальної власності, передбачає можливість завдання матеріальної шкоди певного розміру володільцеві таких прав, але легковажно розраховує на їх ненастання (відвернення) або ж не передбачає можливості настання таких наслідків своєї поведінки, хоча повинна була і могла їх передбачити. Таке розуміння психофізичних процесів конкретизує психічну діяльність винного та дозволяє дотримуватися вимог ст. 8 та 9 Кримінального процесуального кодексу України⁶⁷ (далі – КПК України) щодо здійснення кримінального провадження з додержанням засад законності та верховенства права, згідно з якими людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, та призначати відповідний вид і розмір покарання, враховуючи не тільки об'єктивні ознаки вчиненого кримінального правопорушення, а і психічне ставлення особи до вчинюваної нею поведінки та її наслідків.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 231 КК, визначається залежно від форми його вчинення та психічного ставлення особи до різних об'єктивних ознак: 1) прямий умисел щодо вчинення дії, спрямовані на отримання відомостей, які становлять комерційну таємницю; 2) прямий або непрямий умисел щодо подальшого її незаконного розголошення чи іншого використання та 3) умисел (прямий чи непрямий) або необережність (кримінальна протиправна самовпевненість чи кримінальна протиправна недбалість) щодо завдання істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності. У разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232 КК, винний усвідомлює, що розголошує комерційну таємницю без згоди її володільця, і бажає цього (прямий умисел). Щодо спричинення такою поведінкою наслідків у

⁶⁶ Уголовное право УССР : Общая часть : учебник / Ю.В. Александров, М.И. Бажанов, Н.В. Володько и др. ; под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. Киев : Вища шк., 1984. С. 132.

⁶⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

вигляді істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, то вина може бути як у формі умислу (прямого чи непрямого), так і у формі необережності (кримінальна протиправна самовпевненість чи кримінальна протиправна недбалість).

Викладене дає змогу констатувати, що суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності зазвичай характеризується умисною формою вини. Водночас з урахуванням запропонованої формули можливого необережного ставлення винного до додаткових наслідків (завдання матеріальної або істотної шкоди володільцеві прав на відповідні об'єкти права інтелектуальної власності), які пов'язані зі вчиненням такого порушення, але не зумовлені його сутністю, щодо вчинення кримінального правопорушення загалом можливим є його скоєння зі змішаною формою вини, що є штучним поєднанням у діяння, яке містить відповідний склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України, умислу та необережності.

АНОТАЦІЯ

За сучасних умов розбудови України за інноваційним шляхом дедалі більшої значущості набуває всебічна охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим забезпечення охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності набуває нових пріоритетів. Водночас питання здійснення належної кримінально-правової оцінки реальних внутрішніх проявів особи при вчиненні нею порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також суб'єктивного ставлення до наслідків такого діяння має істотне значення для реалізації основоположних засад кримінального права, зокрема в аспекті недопустимості об'єктивного ставлення у вину. Результати аналізу практики застосування ст. 176, 177, 229, 231 та 232 КК України дозволяють стверджувати, що в окремих випадках вина особи може бути умисною щодо діяння та необережною щодо його наслідків. Отже, з'ясування поняття й ознак злочину, вчиненого із двома формами вини, має велике теоретичне та практичне значення. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 231 КК, визначається залежно від форми його вчинення та психічного ставлення особи до різних об'єктивних ознак: 1) прямий умисел щодо збирання відомостей, які становлять комерційну таємницю; 2) прямий або непрямий умисел щодо подальшого незаконного використання таких відомостей і 3) умисел (прямий чи непрямий) або необережність (кримінальна протиправна самовпевненість чи кримінальна протиправна недбалість) щодо завдання істотної шкоди особі, яка правомірно визначила інформацію як комерційну таємницю. У разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 232 КК, винний усвідомлює, що розголошує комерційну таємницю без згоди її володільця і бажає цього (прямий умисел). Щодо спричинення такою

поведінкою наслідків у вигляді істотної шкоди, то вина може бути як у формі умислу (прямого чи непрямого), так і у формі необережності (кримінальна протиправна самовпевненість чи кримінальна протиправна недбалість).

ЛІТЕРАТУРА

1. Hafter E. Die Delikts – Und Straffhigkeit Der Personenverbnde. BiblioBazaar, 2010. 186 p.

2. Бородин С.В. Вопросы квалификации убийства из хулиганских побуждений. *Советская юстиция*. 1971. № 23. С. 17–19.

3. Верин В.П. Преступления в сфере экономики : учебное пособие / науч. ред. Н.В. Радутная. Москва : Дело, 2001. 200 с.

4. Волженкин Б.В. Преступления в сфере экономической деятельности (экономические преступления). Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 641 с.

5. Волженкин Б.В. Экономические преступления. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 1999. 312 с.

6. Волков Б.С. Мотивы преступлений. Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование / науч. ред. М.Д. Лысов. Казань : Казан. ун-т, 1982. 152 с.

7. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Верховна Рада України, Ін-т законодавства. Київ, 2002. 634 с.

8. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: Закон, теория, практика. Москва : ЮрИнфоР, 2001. 316 с.

9. Горбуза А.Д. Смешанная форма вины по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1972. 15 с.

10. Дагель П.С. О характере субъективной стороны автотранспортных преступлений (к дискуссии о смешанной форме вины). *Проблемы борьбы с преступностью* : сборник научных трудов. Омск : Ом. ВШМ МВД России, 1977. С. 33–44.

11. Дагель П.С. Причинная связь в преступлениях, совершаемых по неосторожности. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1981. № 34. С. 28–38.

12. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление / науч. ред. Г.Ф. Горский. Воронеж : Воронеж. ун-т, 1974. 243 с.

13. Дагель П.С., Михеев Р.И. Теоретические основы установления вины : учебное пособие / науч. ред. И.М. Резниченко. Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1975. 168 с.

14. Злочини у сфері підприємництва : навчальний посібник / О.О. Дудоров, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк ; за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2001. 605 с.

15. Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков : Вища шк., 1986. 167 с.

16. Квашис В.Е. Преступная неосторожность: Социально-правовые и криминологические проблемы. Владивосток : Дальневосточ. ун-та, 1986. 192 с.

17. Квашис В.Е. Рецензия на книгу «Вина в советском уголовном праве» (Рарог А.И. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1987. 187 с). *Социалистическая законность*. 1988. № 5. С. 80.

18. Киричко В.М., Перепелиця О.І. Злочини у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2010. 784 с.

19. Коган В.М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия / отв. ред. В.Н. Кудрявцев. Москва : Наука, 1983. 183 с.

20. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) : Закон від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

21. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации : научно-практический комментарий / Г.Н. Борзенков, В.П. Верин, Б.В. Волженкин и др. ; отв. ред. В.М. Лебедев. Москва : Юрайт-М, 2001. 736 с.

22. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text/>.

23. Коржанський М.І. Кваліфікація злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 415 с.

24. Корчагин А.Г. Особенности субъективной стороны неосторожных преступлений, связанных с использованием техники. *Актуальные проблемы борьбы с преступностью* : межвузовский тематический сборник. Владивосток : Дальневосточ. ун-т, 1983. С. 58–62.

25. Кригер Г. Еще раз о смешанной форме вины. *Советская юстиция*. 1967. № 2. С. 5–7.

26. Кригер Г.А. Понятие и содержание вины в советском уголовном праве. *Вестник Московского университета*. 1983. № 5. С. 3–11.

27. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. Харків : Право, 2020. 584 с.

28. Кримінальний кодекс України : Закон від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

29. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / О.М. Алієва, А.П. Бабій, Л.К. Гаврильченко та ін. ; відп. ред. Є.Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2009. 816 с.

30. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

31. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва : Юристь, 2004. 304 с.
32. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. Москва : Госюриздат, 1958. 219 с.
33. Куликов А., Сухарев Е. О двойной форме вины. *Советская юстиция*. 1990. № 18. С. 21–22.
34. Куринов Б.А. Квалификация транспортных преступлений : ст. 85, 86 УК РСФСР. Москва : Моск. гос. ун-т, 1965. 234 с.
35. Макашвили В.Г. Вина и сознание противоправности. *Методические материалы ВЮЗИ*. 1948. Вып. 2. С. 90–100.
36. Макашвили В.Г. Принцип вины в советском уголовном законодательстве. *Актуальные вопросы современного уголовного права, криминологии и уголовного процесса* : Второй сов.-западногерман. коллоквиум. Тбилиси : Мецниереба, 1986. С. 67–78.
37. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін. ; відп. ред. С.С. Яценко. Київ : А.С.К., 2002. 936 с.
38. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук та ін. ; за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Атіка, 2003. 1054 с.
39. Наумов А.В. Российское уголовное право : в 3 т. Т. 1. Общая часть : курс лекцій. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 736 с.
40. Нерсесян А.С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : монографія. Хмельницький : Хмельниц. ун-т управління та права, 2010. 192 с.
41. Нерсесян В.А. Ответственность за преступления, совершенные с двумя формами вины: проблемы и решения. *Право и политика*. 2001. № 8. С. 78–85.
42. Новое уголовное уложение, выс. утв. 22 марта 1903 г. URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003714958/.
43. Перепелица А.И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности : коммент. к действующему законодательству. Харьков : Рубикон, 1997. 136 с.
44. Петелин Б.Я. Установление субъективной стороны преступления в процессе расследования (теоретические и тактико-методические аспекты) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1992. 436 с.
45. Петин И.А. Осознанное и неосознанное в учении о преступлении. Москва : Юрлитинформ, 2010. 336 с.
46. Пиленко А.А. Право изобретателя / редкол. : Н.В. Козлова, С.М. Корнеев, Е.В. Кулагина, П.А. Панкратов. Москва : Статут, 2001. 688 с.
47. Пинаев А.А. Особенности составов преступлений с двойной и смешанной формами вины : учебное пособие. Харьков : Харьк. юрид. ин-т, 1984. 51 с.

48. Питецкий В. Сужение понятия косвенного умысла влечет ужесточение уголовной репрессии. *Российская юстиция*. 1999. № 5. С. 49–50.

49. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.

50. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.

51. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.

52. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 05 листопада 1997 р. № 621/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр#Text>.

53. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.

54. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>.

55. Про правову охорону географічних позначень : Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>.

56. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

57. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю : монографія. Харків : Ксілон, 2008. 202 с.

58. Рагог А.И. Вина в советском уголовном праве : монография / науч. ред. Б.В. Здравомыслов. Саратов : Саратов. ун-т, 1987. 186 с.

59. Рагог А.И. Теория вины в советском уголовном праве (общие и специальные вопросы) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1987. 381 с.

60. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 1998. 705 с.

61. Сахаров А.Б. Уголовно-правовая охрана безопасности условий труда в СССР. Москва : Госюриздат, 1958. 186 с.

62. Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления / отв. ред. И.П. Лановенко. Киев : Наук. думка, 1978. 303 с.

63. Советское уголовное право : Часть общая / П.И. Гришаев, Н.Д. Дурманов, Г.А. Кригер и др. ; под ред. Н.Д. Дурманова, В.Д. Меньшагина, П.С. Ромашкина. Москва : Госюриздат, 1962. 450 с.

64. Сорочкина Р.А. Правила квалификации преступлений с двумя формами вины. *Российский следователь*. 2007. № 24. С. 22–24.

65. Таганцев Н.С. Русское уголовное право : лекции : Часть общая : в 2 т. Т. 1 / сост. и отв. ред. Н.И. Загородников. Москва : Наука, 1994. 380 с.

66. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. (дата приєднання України – 16 травня 2008 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.

67. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе : Часть общая / Л.В. Багрий-Шахматов, М.И. Бажанов, Ф.К. Бурчак и др. ; отв. ред. Ф.Г. Бурчак. Киев : Наук. думка, 1985. 447 с.

68. Уголовное право УССР : Общая часть : учебник / Ю.В. Александров, М.И. Бажанов, Н.В. Володько и др. ; под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. Киев : Вища шк., 1984. 383 с.

69. Уголовный закон : Опыт теоретического моделирования / Г.З. Анашкин, С.В. Бородин, И.М. Гальперин и др. ; отв. ред. : С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. Москва : Наука, 1987. 276 с.

70. Уголовный кодекс Российской Федерации : от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

71. Угрехелидзе М.Г. Проблема неосторожной вины в уголовном праве / отв. ред. В.Г. Макашвили. Тбилиси : Мецниереба, 1976. 131 с.

72. Утевский Б.С. Общее учение о должностных преступлениях. Москва : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. 440 с.

73. Харченко В.Б. Проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності, пов'язаних із конфіденційністю. *Право України*. 2009. № 8. С. 86–93.

74. Ширяев В.А. «Раздвоенная» форма вины как уголовно-правовая категория : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 1998. 183 с.

Information about the author:
Kharchenko Vadym Borysovych,
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminal Right and Criminology
of the Faculty № 6
Kharkiv National University of Internal Affairs
27, Lva Landau avenue, Kharkiv, 61080, Ukraine